

отношений (теория и практика): Сб. науч.-метод. ст. – 2-е изд. – М.: Издательство Московского психолого-социального института, 2003. – 368 с.

5. Декларація принципів толерантності (проголошена та підписана 16 листопада 1995 року) // Віче. – 2002. – №1. – С. 53 – 60.

6. *Завірюха Л.А.* Оволодіння засадами толерантності у студентському середовищі // Педагогіка толерантності. – 2003. – №2. – С. 76 – 87.

7. *Матієнко О.* Принципи формування толерантності як професійної якості особистості вчителя // Наукові записки. Серія: Педагогіка. – 2005. – №3. – С. 25 – 29.

8. *Шеляг Т.В.* Толерантность как принцип социальной работы // Российский журнал социальной работы. – 1995. – №2. – С. 18 – 25.

УДК 37.013.42

І.О. Ніколаєску

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧА ФУНКЦІЯ ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНОГО ІМІДЖУ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

***Анотація.** У статті розглядається питання впливу іміджу спеціаліста соціальної сфери на здоров'я як суб'єктів навчального процесу, так і самого фахівця.*

***Ключові слова:** професійно-особистісний імідж спеціаліста соціальної сфери, здоров'язберігаюча функція.*

***Аннотация.** В статье рассматривается вопрос влияния имиджа специалиста социальной сферы на здоровье как субъектов образовательного процесса, так и самого специалиста.*

***Ключевые слова:** профессионально-личностный имидж специалиста социальной сферы, здоровьесберегающая функция.*

***Annotation.** The article deals with the social sphere specialists' influence on the educational process subjects as on the teacher himself.*

***Key words:** personal image of social worker, health preserving function.*

Соціально-економічні зміни, які відбуваються в нашій країні, обумовили появу цілої низки проблем у системі освіти. Навчальні заклади та спеціалісти, які в них працюють, виконуючи соціальні замовлення, повинні забезпечувати не лише надання певних знань, а й гарантувати психологічну та фізичну безпеку суб'єктів навчального процесу, що й обумовлює високі вимоги до професіоналізму та соціальної компетентності педагогів з питань здоров'язбереження.

Високі вимоги покладені і на соціальних педагогів, основним призначенням соціально-педагогічної діяльності яких є сприяння самореалізації кожної людини, розвитку ресурсів для задоволення індивідуальних, групових, національних потреб і запитів, створення сприятливих умов для життєдіяльності й захисту всіх прав людини. Щоб бути конкурентноспроможним на ринку праці, сучасному соціальному педагогу потрібно бути психологічно, морально, соціально, соматично і фізично здоровим, при цьому зберігаючи працездатність та творче довголіття. Але як показує практика, більшість спеціалістів не мають належного здоров'я і, таким чином, не створюють про себе думку як про особистість, яка випромінює позитив, радість та комфорт у процесі спілкування.

Вирішення даної проблеми, на нашу думку, полягає в зміні соціального педагога власного погляду на свій імідж та професійну діяльність. Від характеру професійної діяльності соціального педагога, його особистісних якостей, ціннісних орієнтацій, життєвих переконань, які він сповідує, залежатиме не лише якість професійної діяльності, але й характер взаємовідносин у колективі, атмосфера, у якій відбувається суб'єкт-суб'єктна взаємодія.

За останні роки дослідження проблем збереження та зміцнення здоров'я, формування ціннісного ставлення до власного здоров'я в суб'єктів навчального процесу значно активізувались завдяки працям Т. Андрющенко, В.Базарного, Л. Вашлаєвої, В. Когана, З. Плохій, Т. Поніманської та ін.

Проблему формування здоров'я особистості та здорового способу життя людини досліджували І. Бех, Л. Божович, І. Брехман, В. Кузь, В. Мухіна, В. Оржеховська, Т. Пироженко та ін.

Звертає на себе увагу поява великої кількості робіт, публікацій, присвячених проблемам формування іміджу вчителя (І. Баженова, О. Бекетова, І. Єланська, М. Єлфімова, Л. Жарікова, Т. Зеленська, Л. Золотовська, О. Крисанова, А. Панасюк, О. Петрова, О. Руська, Н. Тарасенко, В. Черепанова, В. Шепель, Н. Шкурко). Але слід зазначити, що серед названих досліджень не існує єдиної думки стосовно сутності іміджу вчителя як соціально-психологічного явища, яке є системним та цілісним утворенням.

Тема іміджу вчителя отримує новий погляд у зв'язку з розглядом різноманітних аспектів професійної культури вчителя (І. Зарецька, В. Краєвський, Л. Мітіна, В. Сластьонін, Н. Тарасенко), його професіоналізму (С. Яковлев), педагогічної майстерності (І. Андриаді, Г. Мусіна), авторитету (Л. Золотовська). У дослідженнях ряду науковців імідж розглядається як невід'ємний компонент професійних та особистісних якостей учителя (Ю. Боголюбова, Л. Жарікова), зовнішнього вигляду (А. Калюжний, А. Череднякова), компетентності вчителя в педагогічному спілкуванні (І. Баженова, А. Калюжний).

Не дивлячись на значну кількість робіт у галузі здоров'язбереження та педагогічної іміджології, проблема впливу іміджу соціального педагога на його власне здоров'я та здоров'я суб'єктів взаємодії залишається недостатньо вивченою. Метою нашого дослідження є з'ясування питання впливу іміджу соціального педагога на його здоров'язбереження та здоров'я суб'єктів навчального процесу.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив дійти висновку про те, що в сучасних наукових дослідженнях, які висвітлюють проблему здоров'язбереження в галузі соціальної педагогіки, акцентується увага на окремих характеристиках особистості соціального педагога, особливостях професійної діяльності та прояву його педагогічної техніки на здоров'я суб'єктів навчального процесу. Приймаючи до уваги теорії та припущення з цієї проблеми, можна зазначити, що на здоров'я як суб'єктів навчального процесу, так і здоров'я власне самого соціального педагога впливає його цілісний образ, який опосередкований у професійно-особистісному іміджі фахівця.

У результаті теоретичного аналізу проблеми педагогічного іміджу, який базується на працях С. Амінтаєвої, О. Бекетової, Л. Донської, А. Калюжного, А. Кононенка, О. Петрової, В. Шепеля та ін., з'ясовано, що поняття „імідж педагога” тлумачиться неоднозначно. Це, насамперед, пов'язано з тим, що імідж педагога – складний соціально-психологічний феномен і його тлумачення залежать від методологічного підходу дослідників.

На думку Л. Жарікової, імідж учителя – це оцінка оточуючими людьми його ціннісних, інтелектуальних, професійних та етичних якостей [2, с.38].

А. Калюжний вважає, що імідж педагога є символічним уявленням про вчителя певної соціальної групи, яке формується завдяки цілеспрямованим професійним зусиллям з метою підвищення успішності власної діяльності чи досягнення суб'єктивного психологічного ефекту [4].

В. Черепанова розглядає імідж педагога як інтегральний, цілісний, динамічний феномен, обумовлений поєднанням внутрішніх і зовнішніх особистих, індивідуальних рис, а також тих якостей, які визначають його професійну майстерність [6].

О. Бекетова зазначає, що професійний імідж учителя – це персоніфікований образ професії, тобто узагальнений емоційно забарвлений професійний образ (стереотип) типового професіонала, який має символічну природу, здійснює психологічний вплив на інших людей, забезпечує новий рівень праці вчителя і якість його педагогічної діяльності [2, с.38].

Підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що поняття „імідж” дослідники пов’язують з оцінкою, уявленням, думкою, образом, стереотипом.

Імідж педагога можна розглядати з двох позицій [2]:

– у широкому розумінні імідж – це емоційно сформований стереотип сприйняття образу соціального педагога учнями, їх батьками, колегами, соціальним оточенням, масовою свідомістю;

– у вузькому розумінні імідж – образ конкретного соціального педагога, у свідомості якого відбувається вибір певної манери поведінки, що виражається в індивідуальному стилі діяльності, знаходить конкретний зовнішній прояв через мову, виразність рухів, міміки у сукупності з його естетичним оформленням (одяг, зачіска, макіяж і т.ін.), а також через предметно-просторове середовище, у якому відбувається професійна діяльність соціального педагога.

Для нас важливим є визначення іміджу в вузькому розумінні стосовно професійно-особистісної діяльності соціального педагога, оскільки лише при умові того, що кожний соціальний педагог буде усвідомлювати значимість власного позитивного професійно-особистісного іміджу і буде намагатися володіти ним, залежатиме не лише можливість заміни у масовій свідомості старих стереотипів, які мають, зазвичай, негативний характер, на нові, а і його власне морально-психологічне та фізичне здоров’я.

Як система, імідж соціального педагога виконує ряд взаємопов’язаних функцій у навчальному процесі. Імідж соціального педагога, окрім комунікативної, інформативної, когнітивної, гуманістичної, креативної, гносеологічної та емотивної виконує здоров’язберігаючу функцію. Сутність її полягає в тому, що на свідомому та підсвідомому рівні у суб’єктів спілкування відбувається прийом знаків, які має імідж соціального педагога. Якщо ці характеристики гармонійні, несуть позитивну інформацію і не виступають в якості латентних психогенних впливів, у колективі чи соціальному середовищі, де відбувається діяльність соціального педагога, спостерігається комфортна позитивна психологічна атмосфера. У такій атмосфері соціальний педагог сам виглядає привабливо, його позитивний імідж виражений у гарному настрої, доброзичливості, оптимістичності, миролюбності, сприяє адекватній самооцінці учнів, недопущенню конфліктних ситуацій у колективі, запобіганню стресових ситуацій і т.ін.

Структура іміджу соціального педагога з наявністю здоров’язберігаючої функції – це єдність і взаємозв’язок наступних компонентів [3, с.12]:

– внутрішнього: знання (загальнопрофесійні знання, знання теоретичних основ педагогічної іміджології); вміння (методичні, перцептивні, вміння в галузі психотехнологій, діагностико-оцінні); установки, орієнтовані на розуміння, співпереживання, демократичний стиль управління; орієнтація на професійний, особистісний ріст та самозростання, які направлені на формування та розвиток позитивного іміджу; цінності (цінність життя особистості, її самоцінності та здоров’я); адекватна самооцінка; розвиток Я-концепції;

– зовнішнього: габітарний елемент, який проявляється у зовнішньому вигляді соціального педагога; вербальний елемент, який характеризує мову спеціаліста соціальної сфери; кінетичний елемент, виражений у міміці, жестах, позах, поставі; середовищно-предметний елемент, пов’язаний з гармонійним і цілісним оформленням предметно-просторового середовища кабінету;

– процесійного: демократичний стиль; стиль спілкування на основі захоплення соціального педагога спільною творчою діяльністю з учнями або стиль товариської взаємодії.

Дані компоненти як разом, так і окремо, які входять у структуру іміджу соціального педагога, здійснюють вплив на психологічне, соціальне, моральне, соматичне і фізичне здоров’я як учасників навчального процесу, так і соціального педагога.

Для з’ясування важливості педагогічного іміджу та впливу професійно-особистісного іміджу на здоров’язбереження особистості соціальним педагогам був запропонований семінар „Імідж соціального педагога”. На початку семінару соціальні педагоги висували власні тлумачення поняття іміджу і дійшли висновку, що імідж – це поєднання зовнішніх і внутрішніх

характеристик, які сприяють чи не сприяють створенню позитивного образу фахівця, формування та розвиток якого відбувається в процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії шляхом використання засобів вербальної та невербальної комунікації. Учасники відмітили, що вдало сформований професійно-особистісний імідж впливає не лише на здоров'я реципієнтів, а й на здоров'я самого соціального педагога.

Під час бесіди на тему „Мій професійний імідж” виявилось, що лише 10 осіб з 20-ти вважають, що мають позитивний, вдало сформований імідж. Соціальні педагоги зазначили, що маючи позитивний імідж, у них спостерігається низький рівень тривожності, відсутня нервово-психологічна напруга і незадоволеність професією. Ці соціальні педагоги більш стійкі до стресу та менш піддаються ризику емоційного вигорання, а адекватно сформована самооцінка є показником власного психологічного здоров'я.

Використання інтерактивних форм і методів роботи під час проведення семінару (ділові та рольові ігри, різноманітні тематичні вправи, робота у групах,) сприяє усвідомленню соціальними педагогами важливості знань педагогічної іміджології та технік іміджування. Володіння ними – важлива ознака не лише професійної майстерності фахівця, а й спосіб створення позитивного чи негативного власного іміджу в залежності від тих прийомів, які є в арсеналі соціального педагога. “Програвання” різноманітних ролей дало можливість усвідомити соціальним педагогам, що негативний імідж пов'язаний, насамперед, з поганим самопочуттям, високим рівнем тривожності, незадоволеністю собою як особистістю, так і професіоналом. На їх думку, здоров'язберігаюча функція виявляється лише в тому випадку, коли соціальний педагог має позитивний професійно-особистісний імідж. Протягом семінару відмічались зміни у зовнішньому вигляді, настроях, активності та самопочутті соціальних педагогів.

З метою емоційно-почуттєвого стану соціальним педагогам пропонувалися завдання, які вимагають застосування комунікативних знань: публічне мовлення у вигляді міні-виступів, промов, бесід, дискусій, аналізу педагогічних ситуацій та публічних виступів інших. Потрапляючи у певну педагогічну ситуацію, слухачі семінару усвідомили, що власну діяльність можуть спрямувати, насамперед, на регуляцію власного емоційно-психологічного стану. Під час розмови інколи дуже важко відстояти власну точку зору, не вживаючи образливих слів чи не використовуючи чвари. Психологія суперечок підкоряється закону „емоційного дзеркала”: нервозність одного породжує нервозність іншого, злість завжди породжує злість. Слова Гіппократа нагадують: „Не допускайте злості, вона є джерелом хвороби”. Після завершення творчих вправ соціальні педагоги зазначили, що володіючи певним рівнем комунікативної компетентності, особистість має контролювати використання невербальних засобів спілкування, намагатися ліквідувати в своєму іміджі агресивні жести, жести домінування, адже саме це призводить до зниження рівня тривожності та відсутності страху самовираження.

Таким чином, можна стверджувати, що паралельно з позитивними змінами в іміджі, які відмічали соціальні педагоги, відбуваються і позитивні зміни в психологічному здоров'ї особистості. Це відбувається за рахунок того, що соціальні педагоги починають відчувати внутрішнє задоволення власною діяльністю, у тому числі і під час вдосконалення професійно-особистісного іміджу. Позитивне налаштування до взаємодії з іншими людьми призводить до підняття настрою, виникнення позитивних емоцій та почуттів, зниження рівня тривожності, гарного самопочуття та життєвої активності.

Проведене дослідження є багатоплановим та потребує не лише подальшої розробки, а й відкриває нові перспективи вивчення професійно-особистісного іміджу соціального педагога з позиції здоров'язберігаючої функції, а саме: прояви вербального елемента професійного іміджу соціального педагога на психологічне здоров'я учасників навчального процесу.

Література

1. Белов В.И. Психология здоровья. – СПб.: Респекс, 1994. – 272 с.
2. Варданян М.Р. Имидж педагога с позиции сбережения здоровья школьников / Имиджология – 2007: Сборник статей. – М., 2007. – С.37 – 41.

3. *Варданян М.Р.* Имидж педагога как фактор здоровьесбережения субъектов образовательного процесса в основной школе: Автореф.дис. ...канд.пед.наук: 13.00.01 / Тобольский государственный педагогический институт имени Д.И. Менделеева. – Омск, 2007. – 13 с.

4. *Калюжный А.А.* Социально-психологические основы имиджа учителя: Автореф.дис. ...д-ра психол.наук: 19.00.05. – Ярославль, 2006. – 34 с.

5. Формування здорового способу життя: Навч. посіб. для слухачів курсів підвищення кваліфікації державних службовців / *О. Яременко, О. Вакуленко, Л. Жаліло, Н. Комарова* та ін. – К.: Український ін-т соціальних досліджень, 2000. – 232 с.

6. *Черепанова В.Н.* Формирование индивидуального имиджа педагога как средство реализации гуманистической концепции образования: Автореф.дис. ...канд.пед.наук: 13.00.01 / Тобольский государственный педагогический институт имени Д.И. Менделеева. – Тюмень, 1998. – 16 с.

УДК 37.032:379.85

С.П. Оришко

ПРОБЛЕМА СТИМУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У даній статті розглядається проблема впливу туристично-краєзнавчої діяльності на процес стимулювання соціальної активності старшокласників.

Ключові слова: туристично-краєзнавча діяльність, соціальна активність старшокласників.

Аннотация. В этой статье рассматривается проблема влияния туристско-краеведческой деятельности на процесс стимулирования социальной активности старшеклассников.

Ключевые слова: туристско-краеведческая деятельность, социальная активность старшеклассников.

Annotation. The problem of stimulation of senior pupil's activity in the process of tourist and local lore work is considered in this article.

Key words: tourist country studies activity, social activity.

Завданням освітньої політики держави у розв'язанні проблем підростаючого покоління на сучасному етапі стає виховання гуманістично спрямованого громадянина демократичного правового суспільства, який би у своїй життєдіяльності мав активну позицію, умів її відстояти, знав та любив свою Батьківщину. Аналіз особливостей розвитку старшокласників показує, що це не лише період труднощів і суперечностей, але й час для реалізації їхніх внутрішніх та зовнішніх можливостей, які, зокрема, яскраво проявляються у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності.

Особливості становлення соціальної активності, прояву і розвитку її в учнівській молоді у різних сферах діяльності вивчали І. Булах, Р. Вайнола, І. Волков, Б. Грудин, О. Карпенко, Ю. Мороз, С. Фокін, Н. Шарова та ін. У невеликій кількості спеціальних досліджень (В. Киричук, С. Тарасюк) розглядалося питання стимулювання соціальної активності старшокласників та дітей із затримкою психічного розвитку.

Водночас у зазначених роботах не розкриті структура, рівні та зміст соціальної активності старшокласників, внутрішні і зовнішні чинники її стимулювання в умовах організації поза навчальної діяльності. У зв'язку з цим стає важливим виявлення та теоретичне обґрунтування